

Крыху аб гісторыі

(Працяг)

Адсутнасць архіўных крыніцаў з XIV XV стагодзьдзя не тamu, што яны былі ўладкім народам, але толькі таму, што былі каталямі. Наішчадкі Гедыміна, ларусаў і Летувісаў у гэтым стагодзьдзі, якія таксама выходзілі з народу, званы Думацца аднак, што гісторыкі зрабілі Літоўцамі, былі таксама, як праваслаўная, адхіленыя ад улады. Наадварот, беларускія Крывічы і Дрэўчы, якія прынялі каталяцтва, прымалі актыўны ўдзел у гаспадарстваванні. Праціўнікамі Ягайловых реформаў былі і праваслаўныя беларускія Крывічы, Дрэўчы і Радзімічы, і праваслаўныя вялікія князі з роду Гедыміна із пахождання першапачатковых Літоўцаў. Гэта асабліва паказана адлюстроўвалася пад час змагання полацкага князя Андрэя і вялікага князя Вітаўта з Ягайлам, а таксама пад час бунту князя Сьвідрыгайлы супраць таго-ж Ягайлы. У гэтых змаганнях салідарызуваліся ўсе праціўнікі, незалежна ад іхніх пахожданняў. Аднак, гэтае змаганье «за ўладу» між праваслаўнымі і каталямі ўнутры ВКЛ было ўсёсна звязанае з асобай вялікага князя, залежыла ад ступені залежнасці вялікага князя ад Польшчы. Калі вялікі князь на быў звязаны з Польшчы, ягона палітыка становішчы, і галоўна пад націскам Палайкай, Ягайла, як «наўіншы князь Літвы», стварае ў супрацьвагу праваслаўной шляхты зусім новую шляхту з Ліцвінскай католікай, надзяляючы яе вялікім звязанымі надзеламі, а таксама палітычнымі правамі. Прывілеямі 1413 ён забараняе праваслаўным замайце вышыні ўрадавых становішчаў ў Віленскім і Троцкім ваяводствах, а таксама засядцаў у вялікакняжай Радзе. Гэтыя экстремальныя мерапрыемствы Ягайлы быў знесены новымі прывілеямі Жыгімонта I у 1434 годзе, а таксама прывілеямі вялікага князя Казімера 1447 годзе. Каталяцкая і праваслаўная шляхта была амаль зраўнаная ў правах. Аднак новая, ужо ўмацаваная, каталяцкая шляхта, карыстаючыся большым аликундрамі гаспадароў-каталікоў, заставалася ѹ нарадай больш упрыгожванай, утрымоўваючы за сабой урады Віленскага і Троцкага ваяводстваў, важнейшыя гаспадарстваваю становішчы, якія ўмудрэсваю і жмудзкае стараства, а таксама найбольш месца ў вялікакняжай Радзе. Падобнае стана з некаторымі зменамі ў карысьць таго ці іншага боку трывала прыблізна XV стагодзьдзе. Вялікія змены прыйдуць з канцом гэтага стагодзьдзя, з часу княжання вялікага князя Аляксандра, якія прывядуць да зменення ўсякага рэлігійнае розніцы ў 1563 годзе.

Стаго XV стагодзьдзя быў аднак натуральны. Натураны правам людзей тae ці іншыя веры адправадала эпосе, якія славіліся дэвізам: «чыё княжанье, таго і вера... таго ўрад, хто князь». Вялікія князі быў ня толькі каталямі. Яны былі таксама каралімі краіны вялікіх рэлігійных амбіціяў і рэлігійных метаў. Гэтыя князі мелі калі не адбаслютонае, дык найбольшыя права вызначаючы людзей на ўрадавыя становішчы паводле свайго глядзішча.

Такім чынам першапачатковыя Літоўцы, дапусціць, што з пахождання яны быў Летувісаў, мелі палітычную перавагу ў гаспадарствавым жыцці ВКЛ у Дзяржаўным гербам ВКЛ быў «Па-

Няўнікіёны закон дыктатуры ў тым, што яны сама сабе рыхтуе гібелю. Гэты закон дзейнічае ў камуністычнай імперыі гэтаксама, як ён выяўляецца ёні ў далёкія часы Рымскай дзяржавы. І тады, як і цяпер, дыктатура дасягала вялікіх посьпехаў у заваланіні чужых земляў, у ўзмакненні сілы імперыі, між тым як сама падтचавалася знутры, без народнай падтрымкі. Характэрна, — і гэта не пазбяжна, — што змена дыктатара падтрывае веру народу у законнасць ўлады. Іншая реч, што народ у цэлым ніколі і на веры ў савецкай уладзе. У Рымскай імперыі апошняя імператары прыходзілі да ўлады шляхам змовы, зрады і забойстваў сваіх папярэднікаў. У камуністычнай імперыі прыход да ўлады новага дыктатара таксама звязаны з зынічнай тым, што іншым спосабам свайго суперніка, з аўбінавачванымі яго ў розных злачынствах. Так было пасля смерці Леніна, так яно ёсьць пасля смерці Сталіна. Ёсьць розніца ў аbstавіні, у драбіцах, але зынічыя асновы дыктатуры — яе аўтарытэт і «непагрэшнасць» правадыроў.

Кажднае новае ўстрасанне асноваў ураду наўхільна падтвошае ўладу, яго. Умацоўваючы сваю асабістую ўладу, новы дыктатар такім чынам рыхтуе гібелю камуністычнай дыктатуры ў нарадзе.

Сама дыктатура рыхтуе сабе гібелю камуністычнай дыктатуры ў нарадзе. Так дзейнічае Сталін, так дзейнічае сяняня Хрущоў. Кажды з іх зьяўляецца магільшчыкам дыктатуры ў нарадзе СССР, у тым ліку ў народу беларускага. Але для таго, каб працэс вызвалення набыў больш актыўную форму, каб гэта вызваленне прыйшло як найхутчай, мы не павінны чакаць «адміральна» дыктатуры, а рабіць усё магчымае, каб і самім спрыяць гэтаму працэсу вызвалення. Усе прыкметы таго, што гэты працэс пачаўся, адбываюцца — мы маем. Падзеі ў зоне як унутры савецкага Саюзу, гэтай «цытадэлі» ў «базы» камунізму, так і вонкі яго — у «народных дэмакратіях» — жывяць і падтрымліваючы дух вызвалення, ці лепей кажучы — становіцца сабою «працэс вызвалення».

Крэмль яшчэ стаіць і маскоўскія курантны б'юць, але недзе, у таемнічай блізіні, нараджаецца іншы час — час гібелі камунізму.

С. М.

Для Захаду нічога не зъмянілася

Ад Рэд. Выдатны французскі публіцыст, прафэсар Сарбонскага юніверсітэту Раймон Арон зъясіўшы пад тэктам заглавікам у газэце «Фігаро» артыкул, прысьвячаны апошнім падзеям у Крэмлі да змены ў тых правадыроў, якіх яшчэ ўчора ўносилі на вяршины славы. Новыя дыктатары дабываюцца ўлады, але зынічыя асновы дыктатуры — яе аўтарытэт і «непагрэшнасць» правадыроў.

Кажднае новае ўстрасанне асноваў ураду наўхільна падтвошае ўладу, яго.

Умацоўваючы сваю асабістую ўладу,

маючы аднак пэўную засыцяроті да ягона гаеключэння, якое ўважаем наўхільна.

*

Эпізоды змагання між фракцыямі ў Крэмлі рэдка калі прадугледжваліся, і іх залёты тлумачаюцца пасля дакананага факту. Але ў тлумачэнні вялікую частку займаюць гілагтэзы — настолкі цяжкія дакладна акрэсліць узаемадзяўлені паміж спаборніцтвам за ўладу. І канфліктамі дактрынамі ці праграмамі. Весь чаму трэба вельмі асыцярожна выдуманымі ад пачатку да канця з разлікам, каб знайсці сур'ёзную падставу для ліквідаціў прэтэндэнтаў на ўладу. Нельга-ж было, для прыкладу, вычысціца Маленкова, Молатава, Кагановіча за тое толькі, што яны ў нечым не падгаджаліся з Хрущчовым. Ясная реч, трэбага-ж было, для прыкладу, падтрымліваючы асабамозе хлускы, прымусу ў зынічныя сваіх бляжэйшых таварышоў і супрацоўнікаў. На самай справе, ці-ж на дзіўна гэта, калі Хрущчоў амаль даслоўна паўтарае, высоўваючы супрацоўнікам змову, зраду і забойстваў сваіх супернікаў, што ў свой час высоўваў і Сталін сваім учарайшымі сібром, быўшым супрацоўнікам Леніна. Аўбінавачваныя гэтыя выдуманыя ад пачатку да канця з разлікам, каб знайсці сур'ёзную падставу для ліквідаціў прэтэндэнтаў на ўладу. Нельга-ж было, для прыкладу, вычысціца Маленкова, Молатава, Кагановіча за тое толькі, што яны ў нечым не падгаджаліся з Хрущчовым. Якія мелі месца ў ЦК.

Ці дуўга магутнасць, здабытая ціпер сакратаром партыі, будзе сумішчаны з калектыўнымі кіраўніцтвамі? І ці адзін чалавек, маючы ў руках усю ўладу, можа працягваць палітыку рэформаў і зъмянічыння?

Які-б быў адказы на гэтыя пытаныя будучыні, было-б памылковым чакаць у бляжэйшай будучыні якой-небудзь паважнай змены ў галіне замежнай палітыкі. Хрущчоў быў прыходзілікам пагадненін з Гамулкам у Польшчы, але ён быў таксама — і яшчэ больш маршал Жукаў, ягоны хаўрусьнік — прыходзілікам здзіншыні рэвалюцыі ў Бугоршчыне. Рэзьбяжнасць існавалі толькі ў выбары сяродкаў: найлепшы способ утрыманы асавецкую імперыю, гэта даца «народных дэмакратыям» пэўную свободу, ці прымусіць іх да бязлітаснай артадаксальнай сцяпні? Хрущчоў выбраў першы з гэтася альтэрнатывы, але ў выпадку патрэбы ён гатавы «навесці парадак» агнём і зялёні.

Што датычыцца Эўропы — дыпламатычныя ноты, публічныя прамовы, гутаркі з замежнымі амбасадарамі — не пакідаюць нікага сумлеву: няма ніякое магчымасці перамоваў што да задзінчаныя Нямеччыны, а гэта значыць — што да статусу ўсходніх Эўропы. Так які Сталін і Молатав, Хрущчоў ўяўляе разынаваныя сінаваныя з бургаскай імперыяй, гэта даца «народных дэмакратыям» пэўную свободу, ці прымусіць іх да бязлітаснай артадаксальнай сцяпні? Хрущчоў выбраў першы з гэтася альтэрнатывы, але ў выпадку патрэбы ён гатавы «навесці парадак» агнём і зялёні.

Адначасна, праграма Хрущчова ў некаторых пунктах розыніца ад сталінскіх мэтадаў. Высілкі павялічыць сельскагаспадарчую прадукцыю, апелюючы да асабістых інтарэсаў сялян, дэцэнтрализациі эканамічнай адміністрацыі,

Адначасна, праграма Хрущчова ў некаторых пунктах розыніца ад сталінскіх мэтадаў. Высілкі павялічыць сельскагаспадарчую прадукцыю, апелюючы да асабістых інтарэсаў сялян, дэцэнтрализациі эканамічнай адміністрацыі, выключаючы з падзеямі падтрымкі, будзе сумішчаны з калектыўнымі кіраўніцтвамі? І ці адзін чалавек, маючы ў руках усю ўладу, можа працягваць палітыку рэформаў і зъмянічыння?

Адзінае пытаныне, над якім перамовы на выключаючы, гэта разбреянне, ці хутчай межаваныя азбярэнні. Праудападобна, Масква жадае частковага пагаднення адносна спыненых атамных выпрабаванняў. Але дзеля таго,

што гэта пагадненне зьяўляецца прыымальным для Захаду толькі пры ўмове

спынення прадукцыі тэрмадзізных

матар'ялаў ды ўядзеніні сістэмы інспектыі, вынікі перамовы — у кожным выпадку даўгіх і цяжкіх — вельмі пэўныя.

Дыпламатычная мова Хрущчова — заўтра, як і сяняня — будзе складацца із шматлікіх элементаў: новыя прапагандовыя праграмовы мірнага сусіданства з бургаскай імперыяй, ці, іншаки, какую-чы, на базе статусу кіраўнікаў ад Савецкага Саюзу можа міняцца, але ні адзінства, ні межы сацыялістичнага лагеру дыскутавацца

не могуць.

Адзінае пытаныне, над якім перамовы на выключаючы, гэта разбреянне, ці хутчай межаваныя азбярэнні. Праудападобна, Масква жадае частковага пагаднення адносна спыненых атамных выпрабаванняў. Але дзеля таго, што гэта пагадненне зьяўляецца прыымальным для Захаду толькі пры ўмове

спынення прадукцыі тэрмадзізных

матар'ялаў ды ўядзеніні сістэмы інспектыі, вынікі перамовы — у кожным выпадку даўгіх і цяжкіх — вельмі пэўныя.

Хрущчоў наставіць Захаду перад новай праблемай, ён на кідеа яму новага выкліку. Сусіданство прагаўваеца. Канчаткі вынікі канфлікту заляжнасці

больш як калі не ад перамовы паміж

дапляматамі, але ад таго, што дзеецца

ўнутры кашнага зялёні

аднаго й другога да сотняў міліёнів людзей вонкакіх абдуціў лагероў, якія зьяўляюцца цяпер

Масквой і Вашынгтонам.

Раймон Арон

Вось гэта песьня (у перакладзе):

1. Былі славіны, дзеяў Траяна вякі,
Прамінулі гады Яраслава,
І паходы Алега былі працякі —
Усё Алега з сыноў Святаслава.
2. Той Алег бо мячамі нязгоду каваў,
Па зямлі сеяў стрэлы разгонам,
Калі ў месце Цымутара кані ўступаў
У залатое стрымы ён із звонам,
3. Чуў здалёку той даўны трывожлівы звон,
Яраслававы сын, Усяволад,
А Уладзімер, шторанін, пакінуўшы сон,
Зачыняўся ў Чарнігава-горад.
4. А Барыса таго Вячаславіча,
Маладога, харобрата князя,
На апошні суд слава паклікала,
За якою ганяўся ў вадвазе,
5. І навекі пасыцелю зялёну
У Каніным заценю паслала —
Усё за крыйдубы тыя Вольгавы,
Што загубства разводз

